

БАГАТОМІРНА ОЦІНКА ВПЛИВУ ЧИННИКІВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО РЕГІОНУ)

О. В. Ханова,

кандидат географічних наук

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

У статті розглядаються методи дослідження конкурентоспроможності туризму на прикладі країн Європи. Основну увагу приділено результатам кластерного та факторного аналізу чинників, які впливають на розвиток туризму в регіоні.

Ключові слова: конкурентоспроможність туризму, кластерний аналіз, факторний аналіз, ступінь впливу.

МНОГОМЕРНАЯ ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ФАКТОРОВ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ТУРИЗМА (НА ПРИМЕРЕ СТРАН ЕВРОПЕЙСКОГО РЕГИОНА)

В статье рассматриваются методы исследования конкурентоспособности туризма на примере стран Европы. Основное внимание уделено результатам кластерного и факторного анализа факторов, влияющих на развитие туризма в регионе.

Ключевые слова: конкурентоспособность туризма, кластерный анализ, факторный анализ, степень влияния.

A MULTIDIMENSIONAL ASSESSMENT OF THE IMPACT OF TOURISM COMPETITIVENESS FACTORS (EUROPEAN REGION COUNTRIES)

The article examines the methods of research competitiveness of tourism on the example of the countries of Europe; it focuses on the results of cluster and factor analysis of the factors influencing the development of tourism in the region.

Key words: tourism competitiveness, cluster analysis, factor analysis, the degree of influence.

Туризм як складна поліфункціональна система знаходиться під впливом багатьох чинників, які необхідно враховувати при організації туристичної діяльності. Наявність природних та інфраструктурних ресурсів, а також політичних та законодавчих передумов розвитку туризму суттєво впливають на масштаби і темпи розвитку туризму. Вони обумовлюють вибір туристами того чи іншого регіону для відвідування і мають незмінну цінність. Значний вплив на конкурентоспроможність туристичної діяльності мають економічні чинники. Саме від економічного стану держави залежить і рівень розвитку інфраструктури туризму. Простежується пряма залежність між цими показниками та інтенсивністю туристичних потоків.

Значний внесок у розвиток вчення про туристичні регіони внесли такі вітчизняні дослідники, серед яких відзначимо діяльність А. Ю. Александрової, Д. В. Николаєнко, А. У. Дарінського, Ю. Д. Дмитревського, К. В. Мезенцева, Н. С. Міроненко, А. М. Сазикина, А. А. Романова, І. В. Зоріна, Т. А. Ірісової та ін.

Метою статті є аналіз ролі чинників впливу на конкурентоспроможність туризму у країнах Європи із застосуванням методів кластерного та факторного аналізу.

Вивчення територіальних особливостей розвитку туризму і туристичного бізнесу в країнах Європейського регіону можна проводити за методикою обчислення Індексу конкурентоспроможності подорожей і туризму (ІКТ), що використовується фахівцями Всесвітнього Економічного форуму

(ВЕФ) при підготовці щорічної доповіді «Глобальна конкурентоспроможність» і рейтингів окремих регіонів та секторів економіки [1].

Повний ІКТ обчислюється як середня арифметична величина з трьох підіндексів: А) законодавча база туризму; В) умови бізнесу та інфраструктура туризму; С) людські, культурні і природні ресурси туризму серед 140 країн світу. Рейтинг конкурентоспроможності туризму свідчить про те, що економічно розвинені країни займають домінуюче положення на світовому туристичному ринку.

Для угруповання Європейського туристичного регіону нами було застосовано кластерний аналіз, який дозволив одночасно проаналізувати 42 країни Європи за 14 індикаторами: 1) політичні норми і правила; 2) екологічні можливості; 3) безпека і захищеність; 4) здоров'я і гігієна; 5) пріоритетність туризму; 6) інфраструктура авіатранспорту; 7) наземна транспортна інфраструктура; 8) інфраструктура туризму; 9) інфраструктура зв'язку; 10) цінова конкурентоспроможність туристичної індустрії; 11) людські ресурси; 12) схильність до туризму; 13) природні ресурси; 14) культурні ресурси.

За результатами проведеного аналізу отримано ієрархічне дерево (рис. 1).

Найбільш повно відображає сучасний стан розвитку туристичної галузі в Європі угруповання на 4 рівні, в якому можна виділити 6 типів розвитку туристичної галузі:

Тип 1: Албанія, Грузія, Вірменія, Македонія, Молдова, Боснія, Сербія.

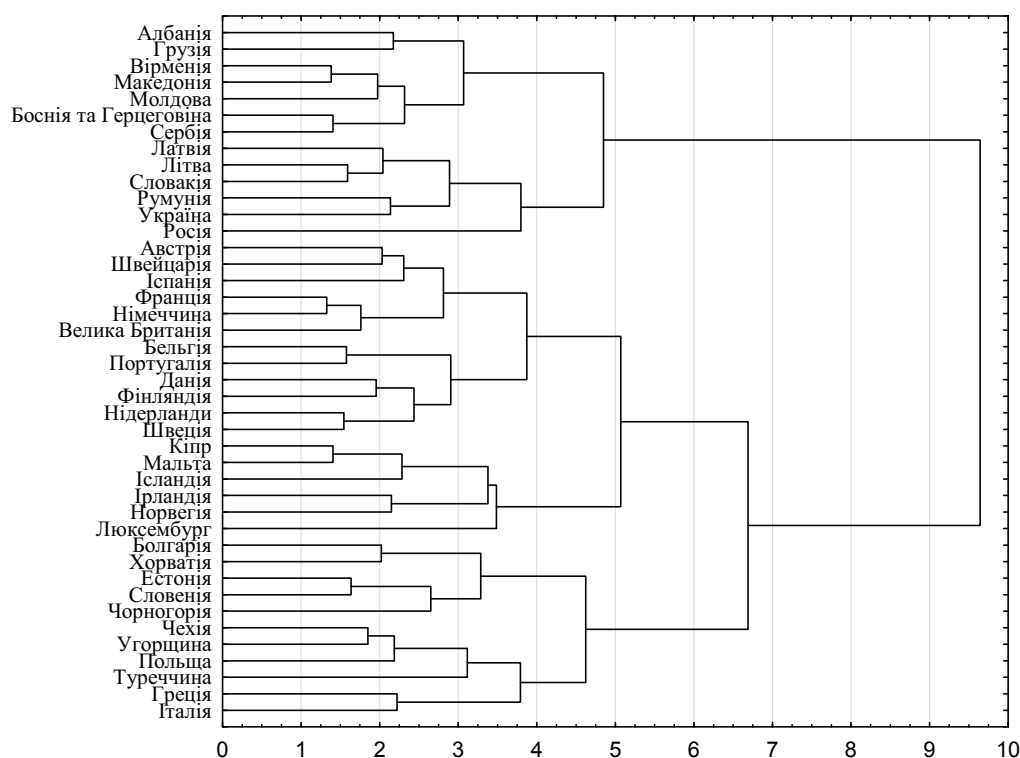

Рис. 1. Результати угруповання країн Європи за показниками туристичної діяльності
Розроблено автором за допомогою Statistica

Тип 2: Латвія, Литва, Словаччина, Румунія, Україна, Росія.

Тип 3: Австрія, Швейцарія, Іспанія, Франція, Німеччина, Велика Британія, Бельгія, Португалія, Данія, Фінляндія, Нідерланди, Швеція.

Тип 4: Кіпр, Мальта, Ісландія, Ірландія, Норвегія, Люксембург.

Тип 5: Болгарія, Хорватія, Естонія, Словенія, Чорногорія.

Тип 6: Чехія, Угорщина, Польща, Туреччина, Греція, Італія.

Кожен із 6 типів країн має спільні ознаки розвитку туристичної галузі, зокрема найбільш розвинені в туристичному плані країни об'єднано в тип 3, а найменш розвинені в туристичному плані країни об'єднано в типи 1 та 2.

В типи 4 – 5 об'єднано країни із середнім станом розвитку туристичної галузі на сучасному етапі, в яких, незважаючи на високі рівні розвитку багатьох показників туризму, тим не менш існують певні проблеми.

Кластерний аналіз дозволив виокремити типи країн за певним переліком показників, а застосування факторного аналізу – виявити, який із показників найбільше впливає на туристичну діяльність у країнах Європи. Проведення факторного аналізу спирається на обчислення коефіцієнтів кореляції між змінними, а тому масив даних, які готуються для факторного аналізу, повинен відповідати певним вимогам: представлений у вигляді двовимірної матриці; у стовпчиках матриці занесено аналізовані змінні, а в рядках – значення цих змінних; кількість рядків більша за кількість стовпчиків; кількість

змінних (стовпчиків) достатньо велика (більше 10). Беручи до уваги вимоги, зазначені вище, для факторного аналізу туристичного простору Європи було також використано 14 індикаторів ІКТ.

Основні результати факторного аналізу виражаються у факторних навантаженнях, факторних полях, факторних вагах, власних значеннях факторів.

Загалом, рішення про кількість виділених факторів достатньо довільне. Зазвичай, спочатку виділяють максимально можливу кількість факторів, а потім на основі аналізу таблиці власних значень приймають рішення про найбільш збалансовану кількість виділених факторів і проводять знову аналіз вже для обраної їх кількості. Однак існують загальні рекомендації, слідування яким дає позитивний результат, – один з них – критерій Кайзера. Цей критерій, розроблений Х. Ф. Кайзером (1960 р.), найширше використовується і полягає у тому, що відбираються лише ті фактори, власні значення яких більше 1.

Слід відзначити також ще й критерій кам'янистого насипу. Це графічний критерій, вперше описаний Р. Б. Кеттелом. На графіку в порядку спадання зображують власні значення кожного виділеного фактору. Р. Б. Кеттел запропонував знайти таке місце на графіку, де зменшення власних значень зліва направо максимально сповільнюється. Відповідно до цього критерію (рис. 2) варто залишити 2 фактори.

Назва цього критерію походить від геологічного терміну, яким позначають уламки гірських порід, що накопичуються в нижній частині скелястого схилу – фактори справа і є тими уламками.

Критерій Кайзера іноді зберігає занадто багато факторів, а критерій кам'янистого насипу – навпа-

ки, іноді зберігає занадто мало факторів. Часто використовують обидва критерії послідовно — відсікають зовсім незначущі фактори за допомогою критерію Кайзера, а потім до тих факторів, які залишилися, застосовують критерій кам'янистого насипу.

Факторні навантаження (factor loadings) — це коефіцієнти кореляції кожної із аналізованих змінних із кожним з виділених факторів. Чим тісніший зв'язок змінної із фактором, тим більшим є її факторне навантаження. Позитивний знак факторного навантаження вказує на прямий зв'язок змінної

з фактором, негативний — на обернений. Таблиця факторних навантажень, отримана в результаті факторного аналізу, містить кількість стрічок, що дорівнює кількості змінних (стовпчиків у вихідній матриці), та кількість стовпчиків, що дорівнює кількості виділених факторів. Факторні навантаження наведено в табл. 1.

Як бачимо, виділилося 2 фактори. Найтісніше пов'язаними з першим фактором є індикатори 1–3 та 5–10, тобто такі показники, що належать до підіндексу А «Законодавча база туризму» та підіндексу В «Умови бізнесу і інфраструктура туризму». З другим фактором найбільш пов'язані індикатори 11, 13–14, тобто такі показники, що належать до підіндексу С «Людські, культурні і природні ресурси туризму», але їх вплив значно менший.

Факторні навантаження можна представити графічно у так званому факторному полі (рис. 3).

Можна висунути таку гіпотезу щодо причин виділення другого фактору: наявність ресурсів не є первиною передумовою розвитку туризму.

Однак це ще не всі можливості факторного аналізу — з його допомогою можна встановити, який із факторів найбільш значущий. Для цього використовується аналіз власних значень факторів. Власні значення (eigenvalues) — це дисперсії, які пояснюються факторами. В табл. 2 наведені власні значення виділених факторів.

У стовпчику (Eigenval) наведено дисперсії кожного фактора, а в стовпчику (% total Variance) — відсоток від загальної дисперсії для кожного фактора. У нашому випадку перший фактор пояснює приблизно 51 % дисперсії, а

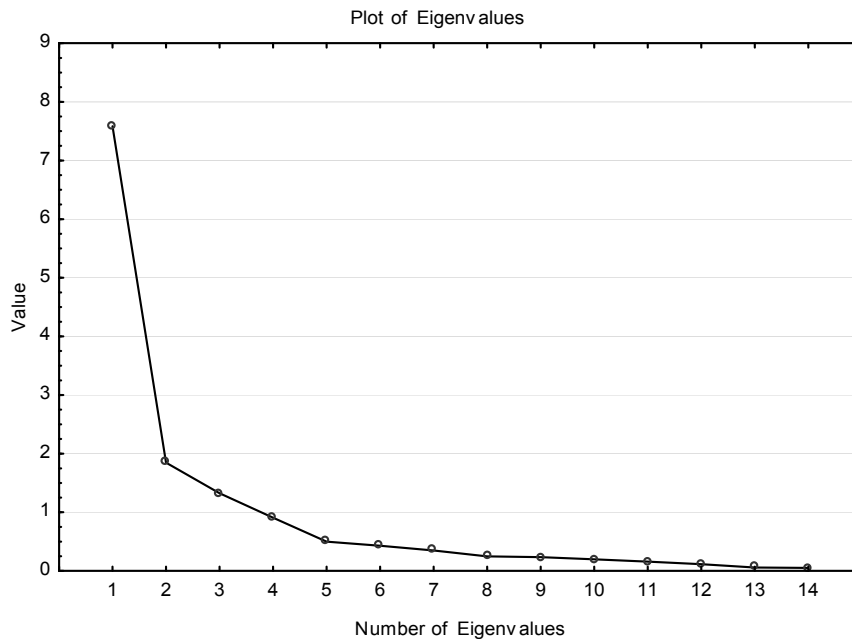

Рис. 2. Критерій кам'янистого насипу
Розроблено автором за допомогою Statistica

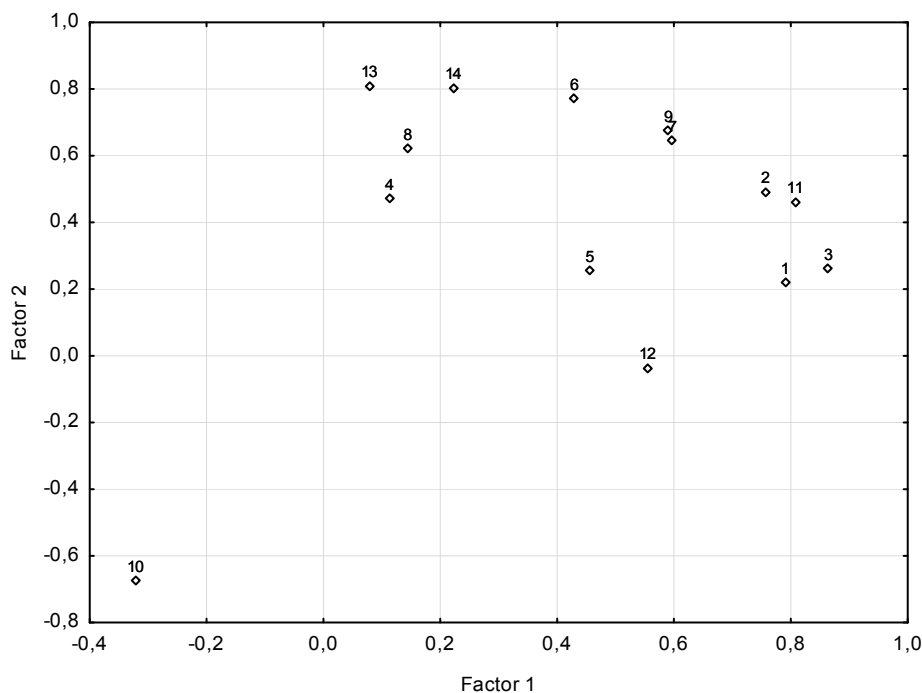

Рис. 3. Графічне представлення факторних навантажень (факторне поле)
Розроблено автором за допомогою Statistica

Факторні навантаження

	Фактор – 1	Фактор – 2
1. Політичні норми і правила	0,931937	0,072736
2. Екологічні можливості	0,984459	0,069422
3. Безпека і захищеність	0,893715	0,036079
4. Здоров'я і гігієна	-0,136953	0,417736
5. Пріоритетність туризму	0,895589	-0,066726
6. Інфраструктура авіатранспорту	0,920172	0,056442
7. Наземна транспортна інфраструктура	0,932599	0,061469
8. Інфраструктура туризму	0,834994	-0,209928
9. Інфраструктура зв'язку	0,984706	0,027372
10. Цінова конкурентоспроможність туристичної індустрії	0,893533	0,125750
11. Людські ресурси	-0,047053	0,651954
12. Схильність до туризму	-0,314439	0,190829
13. Природні ресурси	0,255762	0,745169
14. Культурні ресурси	0,118736	0,840682

Розроблено автором за допомогою Statistica

Таблиця 2

Власні значення факторів

Eigenvalues (Кластер_матрица) Extraction: Maximum likelihood factors				
	Eigenvalue	% Total – variance	Cumulative – Eigenvalue	Cumulative – %
1	7,241647	51,72605	7,241647	51,72605
2	1,405624	10,04017	8,647272	61,76623

Розроблено автором за допомогою Statistica

другий фактор – 10 % дисперсії. Столпчик (Cumul. Eigenval) містить накопичену або кумулятивну дисперсію виділених факторів, а столпчик (Cumul %) – накопичений відсоток від загальної дисперсії.

Для аналізу важливими є такі показники:

– накопичений відсоток дисперсії обох факторів (61 %), який визначає, наскільки повно вдалося описати нашу сукупність даних з допомогою виділених факторів. Чим вищий цей показник, тим більшу частину масиву даних вдалося факторизувати;

– відсоток загальної дисперсії для кожного фактору, який вказує на значущість цього фактору. Чим більший відсоток дисперсії пояснює фактор, тим він значущіший і тим більше змінних він в себе включає.

У нашому випадку перший фактор пояснює 51 % дисперсії, а другий – 10 %.

Разом вони описують 61 % дисперсії, тобто більше половини масиву даних. Це означає, що факторизація досить повна і, незважаючи на те, що існують

ще й інші фактори, вони менш значущі і проведений аналіз є об'єктивним.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити окремі висновки, зокрема країни регіону мають різну популярність серед туристів. Вивчення територіальних особливостей розвитку туризму і туристичного бізнесу в Європейському регіоні можна проводити за методикою обчислення Індексу конкурентоспроможності подорожей і туризму (ІКТ).

За результатами проведеного дослідження, найбільш повно відображає сучасний стан розвитку туристичної галузі в Європі угруповання на 4 рівні, в якому можна виділити 6 типів розвитку туристичної галузі. Результати факторного аналізу довели, що основною передумовою сталого розвитку туристичної галузі в Європейських країнах є інфраструктура туризму, а наявність туристичних ресурсів хоча і є значним фактором, але його вага не перевищує 10 %.

Список літератури

1. Travel & Tourism Competitiveness Report 2013 [Electronic resource] // World Economic Forum. – Way of access : <http://reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2013>